

„Ahol a Kultúra és a Környezetvédelem összeér”

Példaértékű helyi kezdeményezések a Kárpát-medencében.

a dokumentum az „EFOP-5.2.2-17-2017-00064” azonosítószámú,
„Humán szolgáltatások fejlesztése nemzetközi együttműködésben a kultúráért, a fiatalokért”
elnevezésű projekt keretében készült.

Készítette:

2019

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Tartalomjegyzék

1	Bevezetés	5
2	Introduction	8
3	Bakonybéli Civil Kezdeményezések	11
3.1	Régmúlt idők	11
3.2	Bakonybél története.....	12
3.3	Értékek.....	13
3.4	Gondozott, virágos porta feliratú táblák.....	16
4	Pénzesgyőri Pangea Kulturális és Környezetvédelmi Egyesület bemutatkozása	19
4.1	Pénzesgyőr története	20
4.2	Közösségi kemence.....	21
4.3	Pangea Kulturális és Környezetvédelmi Egyesület	22
4.3.1	Aktív környezetvédelem	22
4.3.2	Rendezvényeken való részvétel	23
4.3.3	Felnőttoktatás, tanfolyamok	23
4.3.4	Külföldi közös túrák	23
4.3.5	Gyerek táborok.....	24
4.3.6	Süni táborok	24
4.3.7	Biokert és gazdaság	24
4.3.8	Breuer László Oktatóközpont és Erdei Iskola	25
5	Hogyan lett Hernádszentandrásból Bioszentandrás?	27
5.1	Hernádszentandrás története	27
5.2	Hernádszentandrás, mint Bioszentandrás	29
5.2.1	Falusi ízekről Európa asztaláig	29
5.2.2	Hol terem a közösség?.....	30
5.3	Szentandrás nevű települések találkozói	30
6	A miskolci Ökológiai Intézet Alapítvány programja: Gömörszőlős, a fenntartható falu.....	32
6.1	Gömörszőlősi modell.....	33
6.2	A gyakorlat leírása, rövid története, megvalósulásának bemutatása, konkrét eredményei, kimenete, jövője, a gyakorlat során felmerült problémák és tanulságok.....	34
6.2.1	Gömörszőlős története, a kezdetek	34
6.3	A gömörszőlősi modell lényege.....	38

6.4	A település a következő értékeket kínálja.....	40
6.5	Az Ökológiai Intézet Alapítvány látivalói Gömörszőlősen.....	42
6.5.1	Ökológiai gazdálkodás – mélymulcsos kert.....	42
6.5.2	Látogató központ.....	42
6.5.3	Környezetbarát technikai megoldások.....	43
6.5.4	Szalmabála házikó	43
6.5.5	Rakéta kályha	43
6.5.6	Komposztáló árnyékszékek	43
6.5.7	Komposzt fűtésű melegház	43
6.5.8	Napkollektorok.....	43
6.6	Programkínálat Gömörszőlősen.....	44
6.7	Programelemek gyakorlati ismeretszerzésre	45
6.8	Ismeretszerző kirándulások a környéken.....	46
6.9	„Paraszt-Wellness” programok	47
6.9.1	Mit kínál egy „paraszt wellness”?.....	47
7	Factory Aréna, avagy hogyan vált az elhagyatott miskolci Vasgyár egyik épülete az extrém sportok központjává és az underground kultúra fellegvárává Miskolcon és a régióban?	48
7.1	Bemutakozás.....	48
7.1.1	Legfontosabb programok.....	49
7.1.2	Kiáltás a kallódó fiatalok életminőségének javításáért!.....	49
7.2	Kulturális élet a Factoryban.....	50
7.2.1	Factory Kreatív foglalkoztató klub.....	50
7.2.2	Képzőművészeti és fotográfiai műhely	50
7.2.3	Gyár történeti műhely.....	50
7.2.4	Irodalmi műhely	50
7.2.5	Színházi műhely.....	50
7.2.6	Film műhely	51
7.2.7	Zenei műhely.....	51
7.2.8	Várostörténeti Műhely.....	51
7.2.9	Zenei kompetenciafejlesztő műhely ütős hangszerekkel a Factoryban (Dobszerda)	51
7.2.10	Kiscsoportos-művésztechnikai tehetséggondozás a Factoryban (<i>Vörös fény</i>).....	51
8	Fókusz Ökoközpont, Marosvásárhely.....	52
8.1	Bemutakozás.....	52
8.2	Kistérségi programok.....	54
8.2.1	Nyárádminti kistérségi programok.....	54

8.3	Energia programok.....	55
8.3.1	Helyi termelést, kreativitást stimuláló programok.....	56
8.4	Fenntartható turizmus mintaprogramok	57
8.4.1	Só útja.....	57
8.4.2	Erdélyi gyalogtúra.....	58
8.4.3	Francia diákok tanulmányozzák a hagyományos gazdálkodást	59
8.4.4	Hogyan készülünk télire?.....	60
8.5	Programok Marosvásárhelyen	61
8.6	Közvetlen értékesítés, „webkamra” program	63
8.7	Környezetvédelmi nevelési programok.....	65
8.7.1	Természetismereti programok. A Természet Háza	65
8.7.2	A Természet Leckéi.....	66
8.7.3	Zöld vállalkozások Európában	67
8.8	Vízzel kapcsolatos programjaink	68
8.8.1	Vízvisszatartó fenékküszöbök készítése a kiszárad Dorman patakon	73
9	FOCUS ECO CENTER / CENTRUL ECOLOGIC FOCUS	78
9.1	Programe microregionale.....	80
9.2	Programe microregionale de pa Valea Nirajului	80
9.3	Programe energetice	82
9.4	Programe care stimulează producția și creativitatea locală	82
9.5	Programe model în turismul sustenabil	83
9.6	Elevi francezi studiază agricultura tradițională	85
9.7	Programul de valorificare directă, „webkamra”	89
9.8	Programe de educație ecologică și pentru sustenabilitate	91
9.9	Antreprenariat verde în Europa	92
9.10	Programele noastre referitoare la apă.....	93
10	SOSNA civil egyesület.....	103
10.1	Bemutakozás.....	103
10.2	Oktatási programok.....	104
10.3	Kampányok.....	108
10.4	Nyári táborok.....	109
10.5	Természetvédelmi programok	109
10.6	Átköltözés vidékre	110
10.7	Az egyedülálló megoldások	114

10.8	A Hobbit ház tervezése, felépítése.....	121
10.9	A SOSNA jelenlegi programjai:	126
11	Občianske združenie SOSNA.....	127
11.1	Kto sme?	127
11.2	Vodné programy.....	130
11.3	Programy pre ochranu prírody.....	134
11.4	Naplánovanie a výstavba Ekocentra	136
11.5	Hrnčiarska pec	141
11.6	Hobití dom.....	146

1 BEVEZETÉS

Jelen kiadványunk **7 közösségi kezdeményezést**, „jó gyakorlatot” mutat be, amelyben a kultúra és fenntarthatóság „összekapcsolódik”. 5 magyarországi, 1 szlovákiai (szlovákul és magyarul), és 1 romániai (románul és magyarul) példán keresztül tárja az olvasó elé a kulturális, közösségi-, és környezetvédelmi területeken kiemelkedő példákat, gyakorlatokat, módszereket és ötleteket. A kiadvány a hazai jó példák tárháza mellett a határon túli értékeket is figyelembe veszi, amolyan útikalauz funkcióval is kiegészül, hogy az emberek figyelmét e településeken lévő értékeket felé fordítsa, és cselekvő részesei legyenek az itt fellelhető programoknak. A megjelenéssel célunk továbbá a kulturális értékek ápolása, a közművelődés fontosságának hangsúlyozása legfőképp a hátrányos helyzetű fiatalok körében.

A gyűjtemény elkészülte a *Humán szolgáltatások fejlesztése nemzetközi együttműködésben a kultúráért, a fiatalokért* című EFOP 5.2.2-17 pályázati felhívás által készülhetett el. A projekt során a Holocén Természetvédelmi Egyesület együttműködött Parasznya Község Önkormányzatával. A projekt során egyértelmű lesz számunkra, hogy a falu egész lakossága nagy hangsúlyt fektet a helyi értékek, hagyományok ápolására, a fiatalok nevelésére.

A tevékenységeket nemzetközi együttműködésben hajtottuk végre, melyben együttműködő partnereink voltak Szlovákiából a SOSNA (*Közös projektek: 1996-tól*) - és a Taviklub Polgári Társulás.

A a projektben megvalósítandó célok elérése érdekében a projektpartnerek az alábbi eszközöket tervezik felhasználni: kutatás, tapasztalatcsere, tanulmányutak, műhelymunkák, hálózatépítés, adatbázis kialakítása, képzések és konferenciák.

A miskolci Vasgyárban található **Factory Aréna** 15 éve, 2004. április 19-én nyitotta meg kapuit. A komplexum példaértékű az egykori ipari épületek rehabilitációja szempontjából.

Az arén az underground kultúra fellegvára és az extrém sportok központja lett Miskolcon és a régióban. (A Skate Park épített elemekkel vonzza a görkorcsolya, gördeszka, BMX és mountain bike szerelmeseit. Európai szintű Falmászó Központ került kivitelezésre.) Club helységük különböző zenei stílusoknak nyújt lehetőséget bemutatkozásra. Számos kulturális és közösségi programot szerveznek hátrányos helyzetű fiatalok számára is.

Gömörszőlős szépen hangzó név, az egykori történelmi Gömör vármegye nevét egyedül őrző, országhatáron belüli településünk. A határon inneni kis Gömör legkisebb faluja, lakóinak száma mára 100 alá csökkent. Csekély lélekszáma ellenére szép természeti környezete, gazdag építészeti és kulturális öröksége révén országszerte, sőt azon túl is ismertté vált. Csöndes nyugalma, műemléki temploma, népi építészeti emlékei, néprajzi gyűjteményei, képzőművészeti galériái, ökoturisztikai programjai, alkotótáborai, lovas programjai, néptáncos, népzene, és népi mesterségeket művelő táborai évről-évre sok látogatót vonzanak.

A falu kis lélekszáma ellenére a térség kulturális életében régóta fontos szerepet tölt be. Az itt élők ragaszkodnak lakóhelyükhöz, múltjukhoz. Több mint 50 éve működik itt a Tompa Mihály

nevét viselő hagyományápoló kulturális egyesület, amelynek tagjai a faluban több néprajzi és képzőművészeti gyűjteményt létesítettek és működtetnek.

A községben 1993 óta dolgozik a miskolci székhelyű Ökológiai Intézet helyi csoportja, akik elindítottak egy falufejlesztési programot „*Gömörszőlős – egy fenntartható falu*” címmel. Az intézet munkatársai a faluprogram kapcsán számos régi épületet újítottak föl, ösztönzik a hagyományos életforma követését, a népi kismesterségek és népi hagyományok fenntartását, gyapjúkártoló műhelyt létesítettek, segítik a turizmus szervezését.

A **BioSzentandrás** program még 2010 decemberében indult- egy pályázati támogatás segítségével-, azzal a céllal, hogy az ott élők visszataláljanak ahhoz az életformához, amely mindig is a megélhetőségüket adta. A bio program nemcsak a Hernád menti település életét változtatta meg, hanem szemléletet is formál. Mintegy 25 féle zöldséget és 30 fajta fűszernövényt termesztnek, 2000 négyzetméter az eredeti francia levendula ültetvényük, a bogyós gyümölcsök – josta és feketeribiszke. 2015 nyaratól működik az „Ízek Háza” feldolgozóüzem, itt maguk kísérletezték ki BioSzentandrás ízeit: például a paprikából és a lila hagymából húsfélékhez illő lekvár készült, a paradicsomlevet pedig bazsalikkal „bolondították” meg. Levendula-illatpárna, csuhéangyalka is megtalálható a repertoárjukban, amelyeket egy kis boltjukban árúsítanak.

A csodálatos természeti környezet és gazdag helytörténeti értékei tették kedvelt kiránduló központtá a Veszprém megyében található **Bakonybél**t. A terület alapvetően mészkőből áll, számos barlangot járhatunk be a közeli, bővizű forrásokkal teli erdőkben, Szent Gellért és Szent Günther remeteségének helyét őrzi a Borostyán-kút (Szent-kút) kápolnája a stációkkal valamint a Kálváriával.

A falu központjában található Bakonyi Erdők Házában természetvédelmi és erdészeti gyűjteményt tekinthetnek meg az érdeklődők. A Tájház pedig a főként erdőművelésből és famegmunkálásból élő bakonybéliek régi hagyományaival, mindennapjaival ismerteti meg a látogatót. A kis arborétumban csodálatos növényvilág van, feltehetően több száz éves fákkal. Itt található Pannon Csillagdába lévő távcsőparkkal, digitális planetáriummal, valamint a csillagászat és az űrkutatás történetével foglalkozó kiállításokkal várják a vendégeket.

Pangea Kulturális és Környezetvédelmi Egyesület 1991-ben alakult, székhelye és oktatóközpontja a Magas-Bakony szívében, **Pénzesgyőr** községben található. Itt az évek során létrehoztak a térségben szinte egyedülálló minőségű természetvédelmi oktatási, képzési bázist, amely egyszerre szolgálja az általános, középiskolai - és az egyetemi oktatást, a fenntartható életmód módszereinek és a biogazdálkodás népszerűsítésének bemutatását.

A Breuer László Oktatóközpont, erdei iskola és kulcsosház várja az erdei iskolai csoportokat, osztályokat, baráti társaságokat és kirándulni vágyókat.

A **SOSNA Ökocentrum** egy elhanyagolt iskolai műhely épület volt, melyet két év alatt alacsony energiaigényű központtá alakítottak. A Ökocentrum egészséges, esztétikus, alacsony költségű, alacsony energiafogyasztású, természetes házként működik. Emellett egy Hobbit ház

is felépítésre került. Az épületek egyik célja, hogy bemutathassák a különböző fenntartható építészeti megoldásokat.

Az Ökocentrumhoz tartozik egy biokert egy kis tavacskával. Ezt nemcsak az ökológiai gazdálkodás bemutatására és népszerűsítésére lett kialakítva, hanem emellett még terapeutikus céllal fogadnak látogatókat, és oktatókertként is funkcionál.

A víz megtakarításra is odafigyelve komposzt toalették építésére is sor került. Illetve a napenergiát sem hagyják elveszni, helyi „szemétben található” törött tükörből és szatellit antennából solártányért is készítettek.

A **Fókusz Öko Központ** az egyetlen szervezet Maros megyében, amely a fenntartható fejlődést, ennek elméleti megalapozását és az ehhez vezető gyakorlatok kipróbálását tekinti fő tevékenységi területének. A Só útja program elindításával a helyi hagyományokat és a gyalogos turizmust volt szándékukban támogatni. A Só útja a Nemzetközi Zöld Utak hálózatához tartozik. Ez Maros megye első Zöld Útja. A Marosszentgyörgyöt Parajddal összekötő Só útja, a valamikori római út, illetve a középkori székely sószállító út nyomvonalát 61 kilométeren át követő jelölt gyalogösvény és biciklis útvonal. Az út összekapcsolja Marosmentét, Nyárádmentét, Kis- Küküllőmentét és a Sóvidék kulturális és természeti értékeit, így az érdeklődők befogadható és feldolgozható formában ismerhetik meg a környék látnivalóit. Egy másik, a helybeliek megélhetését támogató program az „Erdélyi gyalogtúra”. Az utóbbi években a FÖK részt vett minden Vásárhelyen szervezett vásáron, eseményen, a critical mass biciklis felvonulás társszervezője volt és több fotókiállítást szervezett a fenntarthatóság témájában. A természetismeretre, a környezetvédelemre és a fenntarthatóságra való nevelés fontos tevékenységei a szervezetnek és jelentős helyet foglalnak el a programjában.

2 INTRODUCTION

This publication presents **7 good practices** - 5 Hungarian, 1 Slovak (available in Slovak and Hungarian), and 1 Romanian (available in Romanian and Hungarian). They give examples of cultural, environmental and community outstanding practices, methods, and ideas. In addition to the repository of good practices in Hungary, the publication also takes into account cross-border values. It is complemented with a travel guide function as well to turn people's attention to the values in these settlements and to be active participants in the programs found here. Apart from gathering good examples, cultivating cultural values and counterbalancing public education, especially among young people, is another objective.

This publication is compiled because of the EFOP 5.2.2-17 Call for Proposals for the Development of Human Services in International Cooperation for Culture and Youth. During project implementation, the Holocén Természetvédelmi Egyesület cooperated with the Municipality of Parasznya, which places emphasis on nurturing local values, traditions, and educating young people.

International cooperation is an important part of the tools – where the cooperatives of the project partners from SOSNA (Joint Projects from 1996) and the Taviklub Polgári Társulás.

To achieve these goals, the project partners plan to use the following tools: research, exchange experiences, exchange visits, workshops, networking, database development, trainings, and conferences.

Factory Arena in Miskolc-Diósgyőr Iron and Steel Works opened its doors for 15 years on April 19, 2004. The complex is exemplary for the rehabilitation of former industrial buildings. It has become the center of extreme sports and the underground culture in Miskolc and the region. Skate Park attracts skateboarders, BMX and mountain bike lovers with built-in elements. A Climbing Center at European level has been implemented. Our Club is an opportunity to showcase different musical styles, organize many cultural and community programs, and young people are the main target audience.

Gömörszőlős is a beautifully sounding name, our country-only settlement, which preserves the name of the former Gömör County. It's the smallest village of Gömör region. The number of its inhabitants has dropped below 100 people. Despite its small number of residents, it has become well-known throughout the country and even beyond, thanks to its beautiful natural environment, rich architectural and cultural heritage. Quiet tranquility, a monumental church, folk architectural monuments, ethnographic collections, art galleries, ecotourism programs, creative camps, horse riding programs, folk dancers, folk musicians, and folk crafts camps attract many visitors every year.

Despite the small number of people in the village, it has played an important role in the cultural life of the region for a long time. Local people insist on their residence and past. For more than 50 years, the traditional cultural association bearing the name of Mihály Tompa has been operating here, and its members have established and operated several ethnographic and fine art collections in the village.

The local group of the Ecological Institute in Miskolc has been working in the village since 1993, and they have launched a village development program called "Gömörszőlős - a sustainable village". In connection with the village program, the staff of the institute renovated several old buildings, encouraged the follow-up of the traditional way of life, the maintenance of folk small crafts and folk traditions, and the establishment of a wool-making workshop, helping the organization of tourism.

The **BioSzentandrás** program was launched in December 2010 with the help of a call for proposals in Hernádszentandrás. Bioszentandrás is a brand name which represents organic farming in Hernádszentandrás. Its aim is to help inhabitants to return to the lifestyle that has always provided their self-reliance. The organic program has changed not only the life of the village of Hernád, but also forms an approach. About 25 kinds of vegetables and 30 types of herbs are grown, with 2,000 square meters of original French lavender plantation, berry fruit - belt and blackcurrant. From the summer of 2015 az "Ízek Háza" (House of Flavors) has been operating. It's a processing building where BioSzentandrás' flavors were created; for example, paprika and red onion jam for meat, and tomato juice with basil. Lavender filled pillows and corn husk angels can be found in their repertoire, which are sold in a small shop.

The wonderful natural surroundings and rich local history have made **Bakonybél** a popular hiking center in the Vas County. It's basically a limestone area where many caves can be visited in the nearby forests full of springs. The chapel of Borostyán-Kút (St-Well) preserves the memories of Saint Gellert and Sain Günther with the statitions and the Calvary. Nature conservation and forest collection can be visited in the center of the village is the Bakonyi Erdők Háza (House of Forests of Bakony). Traditional house of the region introduces the visitors to the old traditions and everyday life of the baconybeans who live mainly in forestry and woodworking. The small arboretum has wonderful flora, probably with hundreds of years of trees. Here you will find exhibitions with a telescope park, a digital planetarium, and the history of astronomy and space exploration.

Pangea Egyesület (Pangea Association) was founded in 1991, its headquarters and training center is located in the heart of High Bakony, in the village of **Pénzesgyőr**. Here, over the years, we have created a unique nature education and training base in the region that serves primary, secondary and higher education, and the promotion of sustainable lifestyle methods, and organic farming.

Breuer László Oktatási Központ (Breuer László Educational Center), forest school and guesthouse in the heart of High Bakony, Pénzesgyőr, welcomes forest school groups, classes, and friends.

The **SOSNA Ökocentrum** (SOSNA Ecocenter) was a neglected school workshop building that was reconstructed into a low-energy center in two years in Slovakia. The Ökocentrum operates as a healthy, aesthetic, low-cost, low-energy, natural house. In addition, a Hobbit house was

built. One of the goals of these buildings is to present various sustainable architectural solutions.

The Ökocentrum has a small garden with a small pond. It has been designed not only for the presentation and promotion of organic farming, but also for visitors with therapeutic purposes and garden-based learning. Composting toilets were built to save water.

Water has been designed to save compost in the compartment. Nor they let the solar energy be lost, and they made solar energy dish using a broken "mirror" from the local landfill, and satellite dish.

In Romania the **Fókusz Öko Központ** (Focus Eco Center) is the only organization in the Maros County that considers sustainable development and its theoretical foundations and the practices leading to it as its main area of activity. Launching the Só trail program their aim was to support pedestrian tourism. It belongs to national Green Trails Network and is the first one in the Maros county. The road to Só, which connects Marosszentgyörgy to Praid, the former Roman road, and the medieval Szekler salt-road route, is a 61 km long marked trail and bicycle route. The road connects the cultural and natural values of Marosmente, Nyárádmente, Kikus Küküllőmente and Sóvidék, so the visitors can get to know the sights of the area in an accessible and processable form.

Another program to support the self-reliance of locals is the "Erdélyi gyalogtúra" program (Transylvanian Walking Tour).

In recent years, the organization has participated in every fair, event organized at the fair, and was a co-organizer of the Critical Mass bicycle process and organized several photo exhibitions on sustainability. Educating nature, environmental and sustainability is an important activity for the organization and occupies a prominent place in its program.